

ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ГРЕКЛАРНИНГ – МИЛЛАТЛАРАРО БАРҚАРОРЛИҚДАГИ ЎРНИ

Ж.Н. Абдурахманова

т.ф.н.

Тошкент иқтисодиёт ва педагогика университети

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон ҳудудида грекларнинг кўчиб келиши, маданияти, урф-одатлари ҳақида сўз боради. Булар натижасида мамлакатда грек халқлари диаспорасининг шаклланиши баён қилинади.

Калит сўзлар: грек, миллатлараро тотувлик, диаспора, урф-одат, маросим, ўрта асрлар, барқарорлик, миллий ўзлик, миллий марказ.

Маълумки, Ўзбекистон ҳудуди тарихнинг энг қадимги давридан бошлаб, турли миллат ва халқларнинг яшаши учун қулай минтақа бўлиб келган. Бу ҳақда қадимги моддий ва номоддий маданиятимиз ҳам гувоҳлик беради.

Хусусан, икки дарё оралиғи ҳисобланган Ўзбекистон заминида ғарбда жойлашган грек халқларининг яшаб келиши ҳам узоқ тарихга бориб тақалади. Шу жойда греклар ҳақида маълумот бериб, сўнгра уларнинг мамлакатдаги ҳаёти ҳақида тўхталиб ўтсак. Шунда, маълум бўладики;

Греклар (эллинлар) – эрамиздан аввалги 1 минг йилликда Европанинг жануби-шарқий қисмида шаклланиб, ҳозирги вақтда Греция ва Кипрнинг асосий аҳолисини ташкил этади.

Умумий сони 12,5 млн. киши (1990 йиллар ўрталари). Жумладан Грецияда 9,7 млн. киши, Кипрда 570 минг киши, АКШда 550 минг киши, Германияда 300 минг киши, Канадада 150 минг киши, Россия Федерациясида 92 минг киши ва ҳ.к. Грек (янги грек) тилида сўзлашади. Диндорлари — асосан православлар.

Ҳозирги кунда Тошкент шаҳрида 1500 га яқин, Қўқон, Самарқанд, Бухоро шаҳарларида 200 га яқин грек миллатига мансуб аҳоли яшайди.

Грекларнинг этник тарихи ва Ўзбекистонга кириб келиши

Қадимги Ўрта Осиё заминида грекларнинг пайдо бўлиши ҳақида грек тарихчиларининг ёзма манбалари гувоҳлик беради, бу маълумотларни моддий маданият ёдгорликлари ҳам тасдиқлайди. Грекларнинг Ўрта Осиёда пайдо бўлиши эрамиздан ав. IV асрда Александр Македонскийнинг юришлари билан боғлиқ. Александр Македонскийнинг қўшини таркибидаги бир неча минг эллинлар (греклар) юртимизга келиб, кейинчалик ўтроқ ҳолда яшай

бошлаганлар. Александр вафот этганда (милоддан аввалги 323 йил), унинг давлати таркибида Болқон ярим ороли, Эгей денгизидаги ороллар, Кичик ва Ғарбий Осиё, Миср, Марказий Осиёнинг бир қисми бор эди. Ўрта Осиёда мил. ав. 250-125 йилларда Грек-Бактрия давлати мавжуд бўлган.

Амир Темур ўз ҳукмронлиги даврида салтанат ҳудудидаги христиан динига эътиқод қилувчи кўпдан-кўп аҳоли табақаларини мусулмонлар каби эркин яшашлари, ўз динлари ва эътиқодларига эркин сиғинишлари учун барча имкониятларни яратишга ҳаракат қилган. Жумладан, Ибн Арабшоҳ маълумотларидан келиб чиққан хулосаларни Амир Темур саройига 1403-1406 йилларда келган Кастилия (Испания) қироли Энрикэ III (1390-1407 йй) нинг элчиси Руи Гонсалес де Клавихо ёзиб қолдирган маълумотлар ҳам тасдиқлайди. Унинг 1406 йилда ўз ватани – Испанияга қайтгандан кейин чоп этилган “Самарқандга Темурбек саройига саёҳат кундалиги” асарида Амир Темур давлатида христиан динининг яковитлар, грек католиклари, несторианлар, арман григорян черковига эътиқод қилувчиларнинг тинч ва осуда ҳаёт кечиришлари билан боғлиқ маълумотлар ёзиб қолдирилган.

1790 йилда Новопатрасский митрополити грек Хрисанф миссионерлик мақсадида кўп давлатлар қаторида Бухоро ва Хивага саёҳатга борганлигини қайд этади.

Кўқон шаҳрида Фарғона водийсидаги энг йирик Гренаж заводи (1899 й.) эгалари ака-ука Мандалакиларнинг 2 та ҳашаматли уйи (1904 йилда қурилган) сақланиб қолган. Бу уйлар қадимги грекча услубда ишланган. Янги Марғилондаги Гренаж заводи ҳам грек тадбиркори Евтихидига тегишли бўлган.

1922 йилда Туркистон ўлкасида яшовчи грек фуқароларига Ёрдам кўрсатиш иттифоқи (жамияти) тузилди.

XX аср бошларида Туркистондаги грек диаспораси олти юздан минггача кишини ташкил етган. Самарқандда асосан турли хил кичик хизматчилар яшаган, 1925 йилда бу шаҳарда грек миллатига мансуб 43 та, Каттақўрғонда 9 киши яшаган.

1944 йил май-июнь ойларида Қримдан кўплаб халқлар, шу жумладан греклар ҳам мажбурий равишда кўчирилиб, Ўзбекистоннинг Фарғона вилоятига жойлаштирилди.

1949 йилнинг сентябрь ойида Ўзбекистондаги греклар сони Грециялик сиёсий муҳожирлар ҳисобига тўлдирилди. 1946-1949 йиллар Грек сиёсий муҳожирларидан 12 мингга яқини Ўзбекистонга олиб келиб жойлаштирилган. Грек сиёсий муҳожирларининг Ўзбекистонга келиши билан грекларнинг газетаси “Прос ти Ники” (“Ғалаба учун”) нашр этила бошланди, 1959 йилдан газета “Неос Дромос” (“Янги йўл”) номида чоп этила бошлади.

1964 йили Тошкентда Грек сиёсий муҳожирилари жамияти ташкил этилди. 1974 йилда грекларнинг асосий яшаш жойлари: Тошкент, Чирчиқ, Фарғона водийси, Самарқанд, Жиззах, Сирдарё вилоятлари эди, айнан шу йилдан бошлаб грекларни ватанига қайтариш (репатриация) бошланди. 1990 йилларнинг ўрталарига қадар кўпчилик грек муҳожирилари оилалари билан бирга тарихий ватанлари Грецияга қайтиб кетишди.

Ўзбекистон греклари тарихи ва маданиятининг ўрганилиши

Ўрта Осиё худудидида яшаган қадимги халқлар, хусусан, грекларнинг Ўрта Осиёда пайдо бўлиши, Грек Бақтрия давлати, тарихи маданияти ҳақидаги маълумотларни Э.В.Ртвеладзе Б.Г. Гафуров, Л.И. Мирошников В. А. Козьмина сингари олимларни асарлар ва илмий тўпламларда учратиш мумкин. Лекин Ўрта Осиё греклари этнографияси деярли ўрганилмаган.

Ўзбекистон грекларни миллий ўзликни англаши;

1917 йил сентябрда Тошкент шаҳрида Платон номидаги ихтисослаштирилган мактаб очилиб, бу ерда грекiston тили, географияси ва тарихини чуқур ўрганишга катта эътибор берилди. 1917 йил охирида Тошкентда яшаган россиялик, грециялик ва туркиялик греклар ижтимоий мавқеидан қатъи назар битта жамоага бирлашдилар. Ҳайъат таркибига: Х.С. Шахбазиди (раис), М.Д. Попандопуло (раис муовини), К. Ригас (хазиначи), И. П. Сарияниди (котиб), А. Холматиди, Ч.А. Триандафилиди ва бошқалар кирди. Худди шу йили маҳаллий грек жамоаси янги ташкил этилган эллинларнинг Бутунроссия Иттифоқига қўшилди, асосий мақсад грек ватандошларини ўз сафига жалб қилишдан иборат эди.

Грек маданий маркази доирасида она тили ва миллий маданий анъаналарни сақлашга қаратилган ишлар давом этиб келмоқда. Ўтган асрнинг 60-йилларида ҳашар йўли билан қурилган маданий марказ биносида бугунги кунда турли миллат вакиллари орасида оммабоп бўлган грек тили тўғараги, миллий чолғу асбоби — бузуки ва гитара тўғараги, грек таомлари тўғараги, Ўзбекистоннинг машҳур рассоми Янис Салпинкиди ва унинг шогирдлари раҳнамолигидаги рассомчилик тўғараги, “Сиртаки” рақс ансамбли фаолият кўрсатиб келмоқда. Бу ансамбль репертуарида грекча рақслар — сиртаки, коломатианос, коччари, зимбекико ҳамда дунё халқларининг, жумладан ўзбек халқининг миллий рақслари мавжуд. Грек театри ва “Бузуки” рақс ансамбли, миллий бадий ҳаваскорлик тўғарақлари мавжуд бўлган. 1970 йилларнинг иккинчи ярмига келиб, 21 нафар грек ўқитувчиси олий ўқув юртларини тугатиб, мактабларда грек тилидан дарс бердилар. Фақат 1975-1976 йилларда олий ўқув юртларини 103 киши, ўрта махсус ўқув юртларини 83 киши тугатди. 1980-йилларнинг

охирида 100 дан ортиқ киши номзодлик диссертациясини, 7 киши докторлик диссертацияларини ҳимоя қилди.

Грек маданий маркази ҳақида сўз борар экан, грек диаспорасининг қарорига кўра, 1964 йили Тошкентда ташкил қилинган “Грек сиёсий муҳожирилари” жамияти 1997 йил 4 март куни Тошкент шаҳар “Грек маданияти жамиятига” ўзгартирилган. 2020 йилдан бу жамият Константинос Политис раҳбарлигида фаолият олиб бормоқда. Жамият ҳаётида айрим ислохотлар ўтказилди. Бу жамият Республика миқёсидаги «Грек маданий маркази» (ГММ) га айлантилди. Грек маданий маркази бошқа миллий маданий марказлар билан бирга Ўзбекистон ва Греция Мустақиллик кунлари, “Охи!” (“фашизмга йўл йўқ!”) куни, православларнинг Пасха ва Рождество байрамларини нишонлайди. Диаспоранинг энг кекса вакиллари ва оқосоқоллари билан учрашувлар доим қизиқарли ўтади, улар ўзларининг шонли меҳнат йўллари, Мирзачўлни ўзлаштириш, “Пахтакор” марказий ўйингоҳи, “Чилонзор” тураржой массиви қурилишидаги иштирокчилари ҳақида фахрланиб сўзлаб берадилар.

Ўзбек халқи томонидан ўзларининг меҳнатларига берилган юксак баҳо билан фахрланган ҳолда, ўзбекларнинг меҳмондўстлиги ва қардошларча ёрдами учун миннатдорчилик билдирадилар. Халқ орасида элдинларнинг оташин қалбли авлодлари клуби деб таърифланувчи ва ўзбекистонлик грекларнинг фахри ҳисобланган Грек маданий марказининг фидокорона меҳнати — диаспора маданий меросининг авайлаб сақланиши ва эъзозланишининг ёрқин намунасидир.

Хулоса қилиб айтганда азалдан кўп миллатли бўлган Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик таъминланиб келинган, бунга бир томондан маҳаллий аҳолининг бағрикенглиги ва иккинчи томондан ўзбек давлатчилигида миллий масалаларга алоҳида эътибор бергани асос бўлиб келган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Муртазаева Р.Х. Миграционные процессы в Узбекистане в конце XX – начале XXI веков: исторические события и новые тенденции. - Германия: Lambert, 2015.
2. Р. Хомитов Ўзбекистонда миллатлараро барқарорликни таъминлашга қаратилган давлат сиёсати (1991-2020 йй.) ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ 3 (11).2020.
3. R.Kh.Khomitov Strengthening cooperation between Uzbekistan and Latvia, Lithuania and Estonia (1991-2015) Theoretical & Applied Science, 201-204
4. Ата-Мирзаев О, Гентшке В., Муртазаева Р., Солиев А. Историко-демографические очерки урбанизации Узбекистана. - Ташкент: Университет, 2002.